

veerde, op het spel zette, bijwijken zelfs geheel en al uit haar voegen rukte en compleet verwoestte. 'Ach, ze zijn nog jong, ze babbelen maar wat', zo leek Wieme's monkelende mond te zeggen. Hij zei het *nét* niet, en juist deze piepkleine afstand tussen impliciete lichaamstaal en expliciete tekst verleende *De opdracht* een onwaarschijnlijke spanning.

7.

In *Philoktetes-Variaties* beweegt Jan Ritsema zich voor een keer misschien niet 'op de rand van de werkelijkheid'. Want deze voorstelling haalt haar impact niet meteen uit een nauwgezette regie die op een uitgekende wijze lichamelijke met theatraliteit, lijfelijke aanwezigheid met tekst of enscenering confronteert. Ron Vawter's spel met 'zijn' en 'schijn', werkelijkheid en illusie, lichamelijke presentie en rol-representatie (het personage genaamd 'Philoktetes') verwijst altijd ook naar een realiteit waarmee men zich overeenkomstig de in onze cultuur gangbare voorstellingen en normen helemaal niet kan, zelfs niet mag vermaken. Onze cultuur is doodsvijandig, en dat houdt behalve een verregaande taboeïsering van sterven en dood ook en vooral in dat de dood niets met plezier of genot (in welke vorm dan ook) vandoen heeft. Dat men - bij voorbeeld - het sterven als een vrolijke narrendans zou kunnen voorstellen, zoals de verdwenen visuele traditie van de danse macabre voorhield; dat in de middeleeuwse en vroegmoderne populaire cultuur en haar carnevaleske feesten (af)sterven en regeneratie, dood en (weder)geboorte voortdurend samengingen - dat alles en nog veel meer lijkt ons van een onverdraaglijke ambigüiteit, een duivelse dubbelzinnigheid. Juist zo'n onvoorstelbare ambivalentie kenmerkt *Philoktetes-Variaties*. Vawter speelt in dit stuk immers meermaals met zijn ten dode opgeschreven lichaam. Hij doet dat in de Müller-variatie door een geheel van betekenisvolle gebaren, kuchjes, tranen, aarzelingen, enz. te creëren waarin het onechte of gespeelde (het artificiële, dat wat het personage moet worden toegerekend) niet langer valt te onderscheiden van een directe, ongeënceneerde lichaamstaal (het authentieke, het werkelijke, dat wat aan het reële, door Aids ondermijnde lichaam dient te worden toegeschreven). In het slotgedeelte, waarin Gide's tekst op een welhaast groteske wijze door de

mangel wordt gehaald - Vawter geeft zijn beide mede-acteurs voortdurend regieaanwijzingen, en fotografeert hen ondertussen in lijk-pose - simuleert Vawter zelfs zijn eigen toekomstige status van dood corpus dat voor een plaats in de hemel kandideert.

Binnen de in onze moderne cultuur dominante voorstellingen vormen lichamelijke lijden, sterven en dood aparte werkelijkheidsgebieden, die door talrijke verbodsbepalingen van het terrein van leven, plezier en spel zijn gescheiden. Bekeken vanuit deze representaties bevat *Philoktetes-Variaties* dan ook meerdere volstrekt onmogelijke want al te hybride situaties. Het podium lijkt meermaals op een theatraal obscene scène: niet het tonen van een intieme werkelijkheid - een geslachtsdeel, de geslachtsdaad - maar het feit dat met een 'iets' (ziekte, reëel lichamelijke lijden, een aangekondigde dood) theater wordt gemaakt dat in onze cultuur voor volkomen niet-theatraal doorgaat, zorgt voor een effect van obsceniteit, voor een naar de heersende culturele voorstellingen onvoorstelbare voorstelling. 'Dit doe je niet', zo denkt de toeschouwer welhaast automatisch. Aan (tv-)beelden van gewonden, geopeerde, enz. zijn we zo ondertussen wel gewend geraakt. Een acteur die echter meermaals de grenzen tussen echt en gespeeld lijden, een tot nader orde waarschijnlijk persoonlijke dood en de scenische simulatie daarvan onzeker maakt, ja volkomen in de war brengt, speelt in onze ogen een onverdraaglijk spel. Hier is niet 'de rand van de werkelijkheid', maar de vigerende voorstelling van de Werkelijkheid *zél*f in het geding.

In *Philoktetes-Variaties* speelt Jan Ritsema te samen met Ron Vawter met grenzen die in onze cultuur als absoluut worden beschouwd. Deze voorstelling 'hybridiseert' essentieel geachte onderscheidingen: leven versus dood, reëel versus voorgewend lijden, werkelijke pijn versus theatrale tekens-van-pijn, ... Men hoeft geen cultuurwetenschapper te zijn noch het werk van Georges Bataille te kennen om te beseffen dat het laten vervloeien van kardinale grenzen, het herstellen van een continuïteit waar een cultuur breuken of cesuren aanbrengt en het bestaan van discontinue werkelijkheidsgebieden poneert, steeds als bedreigend wordt beleefd. Daarmee is overigens nogmaals gezegd dat *Philoktetes-Variaties* een voorstelling is die primair de

voorstellingen van het publiek bespeelt én dat de ten tonele gevoerde Philoktetes daadwerkelijk een grenswezen, een hybride creatuur is, net als Sophokles' hoofdpersonage. En hoeft het ook nog gezegd te worden dat het bedreigende altijd ook fascineert, althans indien het zich op een veilige afstand bevindt - op een podium bij voorbeeld?

8.

Wie is Philoktetes? Ik loop van het Kaaitheater naar het Brusselse Noordstation. De laatste maanden zijn in de buurt tussen het station en de Leopold II-laan - de vroegere Noordwijk - alweer heel wat huizen platgeslagen. Er zaten altijd vrouwen, 'meisjes van plezier', voor de met het obligate neon-rood verlichte vensters van de nu verdwenen huizen. Binnenkort staan hier wellicht kantoorgebouwen, opgetrokken in de thans verplichte pomo-stijl. Heer Vooruitgang heeft haast, en vernietigt ondertussen zonder veel scrupules de verblijfplaatsen van al wie hem niet meteen welgezind is, zoals hoeren, steuntrekkers en ouderen. Heeft de eenzellige Philoktetes hier soms ook gewoond?

Aan de ingang van de hulpconstructie die van de begane grond naar de hal van het Noordstation leidt, staat een oude man - ja, hij heeft grijze haren - wezenloos te bedelen. Hij doet nauwelijks moeite om de aandacht van de weinige voorbijgangers te trekken. Machinaal beweegt hij het plastic-bekertje in z'n rechterhand; muntstukjes maken een kletterend geluid. Is dit Philoktetes?

Ik loop de man gehaast voorbij - mijn trein komt zo, en ik heb nog zoveel te doen tegen morgen: ook ik berijd de Trein van de Vooruitgang. In de donkere glazen gang naar de stationshal stuit ik alweer op een bedelaar. Is hij Philoktetes? Heeft hij wel een naam? Wij zijn ziende blind omdat we worden verblind door een hoopgevend licht - de Carrière, de Liefde, het Kind, ... - dat ons voortdurend wenkt. Maar de hopelozen vormen nog steeds de meerderheid op deze aardbol. Ooit zal een Philoktetes onvriendelijk de voordeur van een theaterzaal inrammen.

Rudi Laermans